

ÁŠŠEČILGEHUS | SAKSFRAMLEGG

čoahkkín | møte : Riikkačoahkkín/Landsmøte 2022
beaivi ja báiki | tid og sted : 23.9 –25.9, Áltá
áššenummar | saksnummer : 2022/11
áššemeannudeaddji | saksbehandler : riikkastivra/landsstyret

mildosat | vedlegg :

Gáldu Čála – Tidsskrift for urfolks rettigheter nr. 2/2010, kapittel 2.

2022/11 Sámedikki ekonomalaš rámmaid nannen vearrosisabođuid bokte

Duogáš

Stuora oasis sámi servodagas eai birge Sámedikki juolludemiid haga. Mánáidgárddit, skuvlaoahppit, giellaguovddážit, musèat, festiválat, kulturviesut, searvvit, organisašuvnnat, lágádusat, dáiddárat, musihkkarat, juogit, duojárat, ealáhusdoallit, sámi valáštallan, mediat, ja sámi fáaladagat suohkaniid, fylkkaid olis jna. eai birgeše Sámedikki juolludemiid haga. Mii sáhttit dadjat ahte sámi servodat doaimmahuvvo dan vuođul mii Stáhtabušehta bokte juolluduvvo Sámediggái. Jagis 2022 lea dát summa 577,7 mill. kr, mii lea sakka unnit go omd. Norgga opera (685 mill.) ja Našunála musèa (881) ožžot stáhtabušehta bokte.

Sámediggái eai leat guhkes áigái lassánan juolludeamit stáhtabušehta bokte. Duohtavuodas lea juolludeapmi Sámediggái unnon eará juolludemiid ektui. Sámediggi lea maid vajáldahttojuvvon našuvnnalaš loktemiid dáfus. Ovdamearkka dihte eai leat sámi musèat ožžon oasis našuvnnalaš musèaovdánahttimis, danne go ráđđehus ii lasihan Sámediggái rámmajuolludeami, go Sámediggi han ruhtada sámi musèaid. Dat masa Sámediggi gal baicca lea ferten searvat, leat gáržžideamit almmolaš suorggi effektiviserema namas. Go stáhta ásahii almmolaš ásahusaid byråkratijja álkidahttin- ja effektiviseren-reforpma, de gal stáhta unnidii Sámedikki bušehta dan nammii.

Sámi servodagas leat stuora dárbbut. Mii dárbbášit eambo oahpaheddjiid, eanet oahpponeavvuid, ovdánahttit sámi ásahusaid, ealáhus- ja ásaihahttindoaimbajuid – ja die leat dušše moadde ovdamearkka. Jus Sámediggi galgá sáhttit viidáseappot ovdánahttit sámi servodaga ja deavdit dárbbuid, de fertejit Sámedikki ekonomalaš rámmaeavttut buoriduvvot, mii dasto nannešii vejolašvuođa čađahit sámi iešmearrideami.

Eiseválddiid geatnegasvuohta sihkkarastit doarvá ruhtadeami Sámedikki doibmii lea nannejuvvon sihke Vuodđolágas ja álbmotrievttis. Vuodđolága § 108 ovdandivvu stáhta ja Sámedikki bargujoгу. Stáhta galgá «lágidit dilálašvuođaid» dasa ahte sámít sáhttet sihkkarastit ja ovdánahttit iežaset giela, iežaset kultuvrra ja iežaset servodateallima. Ráđđehus ja Stuoradiggi galget nappo fuolahit doarvá rámmaid, nu ahte sámít ieža sáhttet sihkkarastit ja ovdánahttit iežaset kultuvrra.

ON julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuođaid birra, 3. kapihttalis nanne ahte álgoálbmogiin lea iešmearridanvuoigatvuohta. Dán vuoigatvuođa olis mearridit álgoálbmogat friddja iežaset politihkalaš dili hárrái ja ovddit ieža friddja iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami. 4. artihkkalis nannejuvvo ahte álgoálbmogiin lea, iežaset iešmearridanvuoigatvuođa olis, vuoigatvuohta autonomijai, namalassii iešmearrideapmái áššiin mat gusket sin siskkáldas ja báikkálaš áššiide, ja vuoigatvuohta ortnegiidda mat ruhtadit sin autonoma doaimmaid.

ILO-konvenšuvdna 169, 7. artihkkalis nannejuvvo ahte álgoálbmogiin lea vuoigatvuohta mearridit sin iežaset vuoruhemiid, ja dan muddui go vejolaš atnit kontrolla sin iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami hárrái.

Lea maiddá vuoiggalaš ahte sámiiin alddiineaset lea friddjavuohta mearridit sin iežaset ekonomalaš vuoruhemiid. Sámit dovdet ieža buoremusat mat dárbbuid sis leat ja movt daid berre čoavdit. Daddjon eará ládje: Sámediggi oažžu eanet ávkki juohke ruvnnos sámii ulbmiliidda go maid stáhta dagašii.

Stáhta sáhtášii maiddá juolludemiid bokte Sámediggái atnit liibba njulget daid boasttuvuođaid maid stáhta lea dagahan iežas dáruiduhttinpolitihka bokte. Dan sáhtášii stáhta dahkat dan bokte ahte «lágida dilálašvuođaid» dasa ahte sámít sáhttet sihkkarastit iežaset gillii, ealáhusaide ja servodateallimii boahhteáiggi. Dáruiduhttima váikkuhusaid njulgen gal gáibida mearkkašahtti ražasteami ja kapasitehta, ja dieđusge maiddá mearkkašahtti ekonomalaš juolludemiid.

Vearrosisaboađuid árvvoštallan

Norgga stáhta rihkku ain iežas geatnegasvuođaid sámiiid guovdu, go ii guhtege ráđđehus, vaikko guđe ivnnis livččii, čájjet dáhtu addit Sámediggái vejolašvuođa doaimmahit iežas barggu. Ráđđehusa signálat 2023 bušeahta birra leat ahte dál leat gul gáržžes áiggit ja kriisadilit. Mii sáhttit geavvat dan dillái ahte sámii servodat – sámii mánát, sámegiella ja sámii kultuvra – ain fertejit vuordit gáddjojumi, danne go ruhta «ferte» adnot eará áššiide. Vearrámus dilis sáhtta sámii servodat vásihit baicca gáržžidusaid, jus galgá jáhkkít bušeahttasignálaide mat mediain gullojit. Sámmii servodat ii sáhte dohkkehit dađistaga ođđa ákkaid dasa manne stáhta ii sáhte deavdit iežas morálalaš ja juridihkalaš geatnegasvuođaid iežas álgoálbmoga hárrái.

Danne oaivvilda riikkastivra ahte lea dárbbalaš árvvoštallat molssaevttolaš sisaboađuid Sámediggái, lassin dasa mii boahta stáhtabušeahta bokte. Okta vejolašvuohta maid sáhtta

árvoštallat, lea ii go Sámediggi sáhtáše oažžut oasi vearroboaduin Sámedikki jienastuslogu miellahttologu vuodul.

Odne juogadit suohkan, fylkkagiela ja stáhta vearrosisaboaid. Dat oassi vearus mii odne manná stáhtii, sáhtášii Sámedikki jienastuslogu registara olmmošlogu vuodul mannat njuolga Sámediggái. Dainna lágiin ii unnoše suohkaniid ja fylkkagielddaid vearrosisaboahu. Dat mearkkašivččii maiddá ahte sii geat leat Sámedikki jienastuslogus eai ge dárbbas máksit eambo vearu go ovdal.

Vearrosisaboahu Sámediggái ii ge galgga boahit dan sadjái mii dál bohtá stáhtabušehta bokte, muhto baicca lassin dasa.

Vai sáhtá identifiseret geat galget máksit vearroboadui Sámediggái, fertešii Vearrodoaimmahat geavahit Sámedikki jienastuslogu. Vearrodoaimmahagas lea dál juo ovddasvástádus Sámedikki ovddas doallat logu ja lasihit ođđa sisačálihemiid dohko. Sáhtášii maid jurddašit dakkár čovdosa ahte Sámedikki jienastuslogu olmmošlohku adno vuodđun rehkenastit Sámedikki oasi Norgga gaskamearálaš dietnasiid vuodul.

Okta ovdamunni das ahte čatnat vearroboadui Sámedikki jienastuslohkui livččii ahte dat lea servodatsoahpamuš Sámedikki ja sisačálihuvvon olbmo gaska. Go dieđiha iežas Sámedikki jienastuslohkui, de son seammás lea njuolga mielde nanneme Sámedikki ekonomalaš rámmaid. Sámedikki dáfus dagašii servodatsoahpamuš vel stuorát geatnegasvuoda bargat dan ovdii ahte nannet sámegea, sámi kultuvrra ja sámi servodateallima.

Rehkenastinovdamearkkat

Norgga mediánabálká 2021: lei 550 000 kr. 2021:s lei vearroproseanta suohkanii 11,15 % ja fylkii ges 2,70 %. Vearru stáhtii (maid gohčoduvvon oktasašvearrun) lei 8,15 %.

Maŋgel unnimusgessosa ja persovdnageassosa, lea vearuhuvvon mediánabálká Norggas 390 800 kr. 2021:s ledje 20 545 olbmo Sámedikki jienastuslogus. Dan mielde rehkenastit ná:

Vearroproseanta	Ovttá olbmo vearru	Ollislaš vearrosisaboahu
1 %	Kr 3 908	Kr 80 289 860
3 %	Kr 11 724	Kr 240 869 580
6 %	Kr 23 448	Kr 481 739 160
8,15 %	Kr 31 850	Kr 654 362 359

Dán rehkenastimis ii leat váldon mielde ahte Davvi-Romssas ja Finnmárkkus lea veahá unnit vearroproseanta go muđui Norggas. Eai eará ge persovnnalaš vearrogeassosat leat mielde, maid

ovttaskas vearromásit sáhttet gáibidit. Rehkenastin govve liikká dan ahte jus Sámediggi oččošii olles oasi das maid Sámedikki jienastuslogu olmmošlohku máksá, de sáhttá Sámediggi meastta duppalastit iežas ekonomalaš rámmaid otná juolludeami ektui.

MEARRÁDUS EVTTOHUS | FORSLAG TIL VEDTAK:

NSR oaivvilda ahte Sámedikki ekonomalaš rámmat fertejit sakka lasihuvvot, vai Sámediggi oččošii eanet kapasitehta deavdit sámi servodaga dárbbuid.

NSR bivdá Sámedikki árvvoštallat ii go olles dahje oassi dan vearus maid stáhta bearrá Sámedikki jienastuslogu olmmošlogus berreše mannat Sámediggái. Ovttaskas vearromásit eai dárbbahivčče máksit eanet vearu, ja dát ii čuozaše suohkaniid ja fylkkasuohkaniid vearrosisaboáđuide.

Otná ortnet mas stáhtabušehta bokte boahtá juolludeapmi Sámediggái, galgá boahtit lassin dáidda vearrosisaboáđuide mat bohtet Sámediggái.

NSR bivdá Sámedikki árvvoštallat maddái eará ođđa sisabohtovejolašvuodaid.